

Rafał Mamok

Islam w Federacji Rosyjskiej

Pisma Humanistyczne 7, 81-95

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rafał Mamok

Islam w Federacji Rosyjskiej

Kraj olbrzymiej różnorodności społecznej, niezliczonych narodów, którego historia zaznała kilkuwiekowej okupacji i despotycznych władców. Państwo o największej powierzchni na świecie, posiadające prawie 142 mln ludności, o bogatych złożach naturalnych m.in. ropy i gazu. Tak można w kilku słowach określić dzisiejszą Federację Rosyjską, która rozpościera się na dwóch kontynentach: Europie i Azji.

To jednak za mało, aby zrozumieć wyjątkowy kształt i charakter państwa rosyjskiego. W artykule postaram się przedstawić zróżnicowanie społeczeństwa muzułmańskiego oraz religię kształtującą owe społeczeństwo. W celu lepszego wglębnienia się w tytułowy temat, konieczne jest prześledzenie genezy pojawienia się islamu w państwie rosyjskim.

Historia a współczesne struktury organizacyjne islamu w FR

Obecność islamu ma długą tradycję na terenach dzisiejszej Federacji Rosyjskiej. Po raz pierwszy islam pojawił się jako religia państwowa na obszarze dzisiejszej Rosji w państwie utworzonym przez tureckie plemię Bułgarów wołżańskich w 922 roku¹. Od pierwszej połowy XIII w. ziemie ruskie znajdowały się pod panowaniem Złotej Ordy². Państwo to było nominalnie muzułmańskie, lecz nie prowadziło polityki islamizacji i charakteryzowało się znaczną tolerancją religijną. Po zrzuceniu jarzma panowania mongolskiego, z Wielkim Księstwem Moskiewskim graniczyły bezkonfliktowo wasalne państewka islamskie, takie jak chanat kasimowski utworzony w 1467 r. w pobliżu dzisiejszego Riazania³. W XVI w. rozpoczęła się ekspansja rosyjska na ziemie muzułmańskie, a w jej wyniku został opanowany Kazań, chanat astrachański i chanat syberyjski. Ekspansja rosyjska skierowana w kierunku południowym w XVIII w. przyniosła podbicie ziem kazachskich i chanatu krymskiego, a w XIX w. chanatów Chiwy i Kokandu oraz emiratu Buchary. Pod koniec XVIII w. Rosja wkroczyła również na Kaukaz, mimo że spotkała się tam z bardzo

¹ V. V. Bartold, Socinenia, Moskwa 1968, t. V, s. 510.

² J. Dogońska, Cywilizacyjna tożsamość Rosji, Toruń 1997, s. 11–17.

³ M. G. Hudakoj, Ocerki po istorii Kazanskogo chanstva, Moskwa 1991.

silnym oporem. W pierwszej połowie XIX w. zajęła część kaukaską Azerbejdżanu⁴. Jednak zdobycie Kaukazu przyspieszyło niekorzystny dla Rosji proces jego islamizacji, gdyż rdzenna ludność traktowała przyjęcie islamu jako formę oporu przed prawosławną Rosją.

Po zdobyciu Kazania w XVI w. islam po raz pierwszy zaistniał w niepodległym państwie rosyjskim jako zorganizowana religia. Nie był uznany przez państwo. Cerkiew prawosławną z kolei rozpoczęła działalność na rzecz chrystianizacji muzułmanów. Działania te, trwające z różnym nasileniem przez wieki, mimo poparcia państwa, nie zakończyły się sukcesem. Dane mówią o 10 proc. nawróconych, ale część z nich powróciła do wiary przodków natychmiast po wydaniu dekretu o wolności religijnej z 17 listopada 1905 roku. Zmianą w stosunku do rosyjskich muzułmanów był dekret Katarzyny II z 1789 r., w którym pozwolono im na wyznawanie własnej religii oraz powołano Orenburską Duchowną Radę Muzułmanów Rosji. Cieszyła się ona pewnymi przywilejami, wybierając i egzaminując kandydatów na stanowisko mułłów i imamów⁵, zarazem jednak pozostawiała państwowej administracji kontrolę nad wyznawcami islamu. Edykt Katarzyny II miał pozytywne znaczenie dla rozwoju gminy m.in. pozwalał na edukację duchownych, wnoszenie nowych meczetów czy drukowanie książek o tematyce religijnej⁶. Jednak pełną wolność religijną w Rosji wprowadzono dopiero wspomnianym wyżej dekretem z 1905 r., co było równoznaczne ze swobodami dla miejscowych muzułmanów⁷.

Po upadku Rosji carskiej, Związek Radziecki przejął zajęte przez nią ziemie muzułmańskie a polityka państwa sowieckiego dzieliła zamieszkujące je ludy na narody, którym nominalnie przekazywano republiki związkowe lub autonomiczne. Był to sterowany odgórnie i przedwczesny proces gdyż ludność nie wykształciła jeszcze własnej świadomości narodowej⁸. Po wstępnym okresie pokojowej polityki w stosunku do wyznawców islamu, na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX w. znacjonalizowano *wakfy*⁹, zamknięto meczety, sądy i szkoły religijne, a duchowni zostali poddani represjom. Złagodzenie polityki antyreligijnej nastąpiło w okresie II wojny światowej, lecz surowy kurs wrócił po jej zakończeniu i trwał aż do pieriestrojki¹⁰. W 1990 r. przyjęto Ustawę o Wolności Wyznania i Organizacji Religijnych, zaś w 1997 r. uchwalono kontrowersyjną Ustawę o Wolności Sumienia i Związków Religijnych, która podzieliła religie na „tradycyjne dla rosyjskiego

⁴ L. Bazyłow, Historia Rosji, Warszawa 1983.

⁵ I. Gaziz, Istorii tatar, Moskwa 1994, s. 84.

⁶ M. Łabenda, Muzułmanie w Rosji i europejskiej części byłego ZSRR, [w:] Muzułmanie w Europie, red. A. Parzymies, Warszawa 2005, s. 244.

⁷ R. G. Łanda, Islam w historii Rosji, Moskwa 1995.

⁸ A. Parzymies (red.), op. cit., s. 247; zob. więcej: archiwum dokumentów na stronie www.ferghana.ru.

⁹ *Wakf* — w prawie muzułmańskim zapis pieniężny na cele religijne, charytatywne lub publiczne, stanowiący zinstytucjonalizowaną formę przekazywania nakazanej przez islam jałmużny (*zakatu*).

¹⁰ Ibidem, s. 248–252.

społeczeństwa” oraz „nietradycyjne” (tym odmówiono prawa do swobodnej działalności) — islam znalazł się w grupie „religii tradycyjnych”.

Do czasu rozpadu ZSRR na obszarze dzisiejszej Federacji Rosyjskiej funkcjonowały tylko dwa centralne zarządy muzułmanów: Centralny Duchowny Zarząd Muzułmanów Rosji i Duchowny Zarząd Muzułmanów Kaukazu Północnego. CDZMR rozciąga swoje pełnomocnictwa na Federację Rosyjską (oprócz Północnego Kaukazu), Estonię, Łotwę, Litwę, Białoruś i Mołdawię. Organem CDZMR są zjazd (*Medżlis*), Prezydium, Rada Muftych i Rada Uczonych (*Ulemów*). W poszczególnych podmiotach Federacji i w krajach, które znajdują się pod jurysdykcją CDZMR, funkcjonują Regionalne Duchowne Zarządy Muzułmanów, w takich obszarach jak: Wołgograd Ulianowski, Tatarstan, Samara, Rostów, Republika Udmurcji, Republika Mordwy, Republika Mari-El, Republika Czuwaszii, Petersburg, Perm, Penza, Orenburg, Moskwa, Kurhan, Kirow, Jekatierinburg, Czelabińsk, Astrachań, Mołdawia, Estonia, Łotwa, Litwa, Białoruś i inne¹¹.

Drugi Centralny Zarząd — Duchowny Zarząd Muzułmanów Kaukazu Północnego rozpadł się w 1989 roku z powodu obalenia ówczesnego przywódcy. Taki bieg wydarzeń spowodował, że do połowy lat 90. wykrystalizował się istniejący do dziś system Duchownych Zarządów. *Muftiaty* pokrywają się z administracyjnymi granicami republik. Obecnie istnieje: Duchowny Zarząd Muzułmanów (DZM) Adygei i Kraju Krasnodarskiego (na jego czele stoi mufti Askarbi Chaczemizow), DZM Karaczajo-Czerkiesji i Kraju Stawropolskiego (mufti Ismał Bierdijew), DZM Kabardyno-Bałkarii (mufti Szafig Pszychaczew) oraz DZM Osetii Północnej-Alanii (mufti Dzonchat Chekiełajew). *Muftiaty* są od siebie niezależne. Wszystkie zrzeszone są — na zasadach dobrowolności — w Radzie Muftich Rosji, o której będzie mowa później (poszczególni regionalni mufti pełnią „z urzędu” funkcję współprzewodniczących RMR). W celu walki z *wahhabizmem*¹², powołano w 1998 r. w inguskim Nazranii Centrum Koordynacyjne Muzułmanów Kaukazu Północnego. Na jego czele stanął mufti Inguszetii Mahomet-hadzi Albogaczejew. W skład СКМКР weszły wszystkie wyżej wymienione DZM-y, a także DZM Inguszetii i DZM Czezeńskiej Republiki Iczkerii (Czeczenia istniała wówczas jako de facto niepodległa republika). DZM-y, kreując administracyjną elitę i załączki obcej islamowi duchownej hierarchii, nie cieszą się w regionie wielkim prestiżem; po części wiąże się to również z nie najwyższą pozycją duchownych w tradycyjnych społecznościach, gdzie rolę lokalnych autorytetów pełnią raczej przywódcy rodów i starcy.

Od momentu upadku Związku Radzieckiego liczba organizacji skupiających gminy muzułmańskie wzrosła w Rosji z dwóch do ponad czterdziestu. W marcu 1996 r. przedstawiciele większości z nich założyli Radę Muftich Rosji. Do podsta-

¹¹ A. Parzymies (red.), op. cit., s. 254.

¹² Wahhabizm to islamski ruch religijny i polityczny powstały w XVIII wieku na terenie Arabii. Opiera się na fundamentalizmie — tj. głosi powrót do źródeł: pierwotnej czystości islamu, prototy i surowości obyczajów.

wowych zadań Rady należało: zjednoczenie muzułmańskich organizacji Federacji w celu wspólnego rozwiązywania problemów gminy, wzajemne poparcie i współpracę w działalności lokalnej, wypracowanie niezbędnych warunków dla zapewnienia przestrzegania praw muzułmanów Rosji oraz wypracowanie wspólnej pozycji w stosunkach z organami władzy świeckiej i innymi organizacjami religijnymi oraz organizacjami międzynarodowymi. Jurysdykcja RMR rozciąga się wyłącznie na Federację Rosyjską. Rada posiada duchowe zarządy muzułmanów w Ulianowsku, Saratowie (Powołże), Republice Tatarstanu, Republice Osetii Północnej-Alanii, Republice Mordwy, Republice Kabardo-Bałkarii, Republice Inguszetii, Republice Czuwaszii, Petersburgu, Penzie, Niżnym Nowgorodzie, Dagestanie, Czeczenii, Baszkirii, Kraju Krasnodarskim i Adygei¹³. Od 1998 r. między Zarządem (CDZMR) a Radą (RMR) z powodów personalnych trwa konflikt.

Obecnie ze strukturalnego punktu widzenia istnieją w Federacji Rosyjskiej dwie organizacje skupiające gminy wyznaniowe muzułmanów: Rada Muftich Rosji i Centralny Duchowny Zarząd Muzułmanów Rosji. Według informacji z Państwowego Komitetu Statystycznego Federacji Rosyjskiej. 1 stycznia 2002 r. działało tam 3038 gmin muzułmańskich z czego 1668 podporządkowanych RMR, 522 CDZMR, a reszta 830 — Najwyższemu Centrum Koordynacyjnemu Zarządów Duchowych Muzułmanów Kaukazu Północnego (NCKZDMKP)¹⁴.

Przy omawianiu religijnego życia organizacyjno-społecznego muzułmanów, należy również wspomnieć o islamskim życiu politycznym Rosji. Z powodu rozdrobnienia pluralistycznej sceny politycznej Rosji, która poszerzała się wraz z procesami transformacji o nowe podmioty polityczne, powstały partie o orientacji religijnej, wśród których znalazły się partie i ruchy polityczno-społeczne o orientacji muzułmańskiej. Owo religijne życie polityczne skupia się m.in. wokół Ogólnorosyjskiego Ruchu Społeczno-Politycznego „Związek Muzułmanów Rosji”, który powstał w 1995 r., stawia sobie on za cel podtrzymanie muzułmańskich interesów w sferze ekonomicznej, duchowej i politycznej. Partia ta opowiada się za utrzymaniem jedności Federacji Rosyjskiej i zjednoczeniem wszystkich wyznawców islamu w jej granicach. Istnieje również Ogólnorosyjski Muzułmański Ruch Społeczny „*Nur*” (Światło). Powstał on w 1995 roku i koncentruje się na problemach praw człowieka, równouprawnieniu konfesji, powszechnej dostępności do muzułmańskiego wykształcenia oraz upowszechnianiu muzułmańskich tradycji. Podobny charakter posiada Ogólnorosyjski Ruch Społeczno-Polityczny „Muzułmanie Rosji”, utworzony w 1996 r., który skupia się na propagowaniu i obronie interesów muzułmanów w Rosji. Jednak pomimo nieznacznego stopnia oddziaływania tych partii i ruchów

¹³ O obecnej sytuacji organizacji muzułmańskich w europejskiej części byłego Związku Radzieckiego patrz w: R. Kuzeev, *Nacionalnyje dvizzenija w tiurkskom mire, rossijskij federalizm i perspektywy etnopoliticeskogo razwitija baszkortostana w 20 wieke*, [w:] *Islam w Ewrazii*, red. M. V. Jordan, R. G. Kuzeev, S. M. Cervonnaja, Moskwa 2001.

¹⁴ Dane pochodzą z archiwum Państwowego Komitetu Statystycznego Federacji Rosyjskiej (www.gks.ru). Nieokreślony jest status 18 gmin; A. Parzymies (red.), op. cit., s. 253.

społeczno-politycznych, ich obecność akcentuje polityczne interesy wierzących oraz dążenia do wprowadzenia ideologii muzułmańskiej do ustawodawstwa państwa rosyjskiego¹⁵. Specyfika historyczna ma o tyle istotne znaczenie, że pomimo wielu dramatycznych wydarzeń wyznawcy islamu kultywują wierzenia i tradycje. Ich religia nabrała charakteru umiarkowanego, pomijając islam kształtujący się w Północnym Kaukazie.

Wielokulturowość a wielonarodowość

Spójrzmy teraz na uwarunkowania narodowe i religijne w Rosji dotyczące ze szczególnym uwzględnieniem religii muzułmańskiej. W trakcie swojej wielowiekowej historii Rosjanie rozszerzając panowanie nad nowymi terenami, tworzyli unikalny konglomerat ludów i kultur. Rosja wchłonęła różnorodne grupy etniczne, co stworzyło mozaikę rasową, językową i religijną¹⁶. Zarazem utrzymywał się prymat żywiołu rosyjskiego wśród innych narodowości¹⁷. Państwo rosyjskie nabierało charakteru kraju wielonarodowościowego w którym siła narodu rosyjskiego nie mogła decydować o ściśle narodowym charakterze państwa¹⁸. Podbijane ludy nie rozpląnęły się w rosyjskiej supernacji¹⁹, nabrały umiejętności współpracy, adaptacji i przetrwania. Ta różnorodność etnokulturowa, która jest dla Rosji stanem naturalnym, sprzyja powstawaniu odśrodkowych konfliktów, utrudnia zazębianie się różnych narodowości w realiach coraz bardziej pluralistycznego i demokratycznego otoczenia, jak i wynikających z tego potencjalnych możliwości²⁰. Rosja pozostaje wielojęzycznym i zróżnicowanym pod względem mentalności konglomeratem nad którym bardzo trudno zapanować, czy wprowadzić powszechnie jeden system wartości i instytucji²¹. Taki stan rzeczy podkreśla dwóch polskich autorów którzy piszą, że „różnorodna mozaika etniczna stwarza niebezpieczeństwo licznych konfliktów, sporów, dominacji narodów dużych i silnych nad małymi oraz słabszymi,

¹⁵ Nowa tożsamość Niemiec i Rosji, red. S. Bieliń, W. M. Góralski, Warszawa 1999, s. 184.

¹⁶ G. Chafetz, The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia, „Political Science Quarterly” 1996–1997, nr 4, s. 661–668.

¹⁷ P. Foligowski, Specyfika struktury państwowej Federacji Rosyjskiej — geneza rosyjskiego federalizmu, „Polityka Wschodnia” 2000, nr 1, s. 89–90.

¹⁸ Richard Pipes podkreśla w swoich pracach, że Rosja stała się imperium zanim uformował się naród rosyjski i ukształtował się nowoczesny nacjonalizm rosyjski. Np. Z. Katz, et al. (eds), Handbook of Major Soviet Nationalities, New York 1975; R. Pipes, Introduction. The Nationality Problem, [w:] R. Pipes, Is Russia Still an Enemy?, „Foreign Affairs” 1997, nr 5.

¹⁹ Idea „narodu radzieckiego” („wspólnoty meta etnicznej”) nigdy nie wyszła z fazy propagandowej w sferę realnego istnienia. Był ten był bardziej pojmowany jako ponadnarodowy, oficjalny, ideologiczny, ale nie narodowy.

²⁰ S. Baburin, Rossijskij put. Stanowienie rossijskoj geopolitiki kanna XXI wieka, Moskwa 1995, s. 152.

²¹ J. Afanasjew, Groźna Rosja, Warszawa 2005, s. 15.

utrąty tożsamości etnicznej. Prowadzi również do problemów z identyfikacją narodowościową oraz rozluźnia związki różnorodnej ludności z państwem²².

W ramach imperium Rosja prowadziła zróżnicowaną politykę asymilacyjną wobec anektowanych terenów i narodów. Najprostszym i pozornie najskuteczniejszym sposobem była rusyfikacja, posługująca się zakazami i nakazami administracyjnymi, wspierająca się sankcjami policyjnymi i sądowymi. Najsilniejszej presji rusyfikacji były poddane zachodnie i południowo-zachodnie rubieże imperium natomiast na wschodzie i w Azji Środkowej występowała stosunkowo duża swoboda, umożliwiająca zachowanie własnej religii, kultury, języka i obyczajów²³.

Problemy narodowościowe jakie istnieją w Rosji mają istotny wpływ na funkcjonowanie rosyjskiego federalizmu, który stanowi pewien kompromis pomiędzy dążeniami do samostanowienia różnych jednostek etnicznych oraz administracyjno-terytorialnych a zachowaniem integralności państwa²⁴. Struktura narodowo-etniczna Federacji Rosyjskiej ma również związek z polityką gospodarczą i regionalną, autonomizacją kulturową i językową, ochroną mniejszości narodowych, czy wreszcie rozwiązywaniem różnymi metodami (w tym również siłowymi) konfliktów politycznych i etniczno-religijnych²⁵. Reakcją na wieloetniczność Federacji są z jednej strony procesy asymilacyjne, pociągające za sobą upodobnianie mniejszości do większości występujące w wśród prawie wszystkich narodów słowiańskich²⁶, z drugiej zaś procesy akulturacji, obejmujące zjawisko przyswajania przez ludzi wychowanych w jednej kulturze narodowej, wartości i norm innej narodowej. I to właśnie procesy akulturacyjne sprawiają, że ogromna liczba obywateli Rosji wychowuje się w dwóch tradycjach językowych i kulturowych²⁷.

Źródłem natężenia powyżej przedstawionych zjawisk i problemów, które zostały określone tylko ogólnie, jest zmieniająca się struktura ludności. Zmiany demograficzne jakie znamy z Europy Zachodniej, w Rosji mają swoje niemalże lustrzane odzwierciedlenie. Dramatycznie zmniejsza się populacja słowiańska — głównie rosyjska, prawosławna²⁸, wzrasta natomiast liczebność narodów należących do kultury muzułmańskiej²⁹, Otwiera to przestrzeń do przedstawienia dwóch pod-

²² P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, *Polityka narodowościowa Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Narody i nacjonalizm w Federacji Rosyjskiej*, red. P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński, Warszawa 2004, s. 19.

²³ P. Kraszewski, *Cywilizacja Rosji imperialnej*, Poznań 2002, s. 13.

²⁴ J. Potulski, *Idea i praktyka federalizmu w Rosji*, Toruń 2004, s. 93–115.

²⁵ A. Czajkowski, *Problemy narodowościowe w Rosji*, [w:] *Z badań nad współczesną problematyką państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. B. J. Albin, J. M. Kupczak, Wrocław 2000, s. 77 i n.

²⁶ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 136.

²⁷ *Narody i nacjonalizm...*, s. 21.

²⁸ Regres demograficzny objął również zamieszkałych w Federacji Rosyjskiej Żydów i Niemców, którzy masowo emigrowali do Izraela i Niemiec. P. Eberhardt, *Geografia ludności Rosji*, Warszawa 2002, s. 113.

²⁹ *Narody i nacjonalizm...*, s. 18.

stawowych typów rozwoju islamu politycznego w Rosji, a mianowicie islamskiego separatyzmu i islamskiego regionalizmu, co rozwinę w dalszej części rozważań.

Islam w Federacji Rosyjskiej u progu XXI wieku

Rozpatrując dokładniej tematykę islamu w Federacji, musimy zdać sobie sprawę, że procesy wpływu tego wyznania na Rosję, jak i na jej wizerunek wciąż mają tendencję rosnącą dzięki wzrostowi demograficznemu i odradzającemu się nacjonalizmowi. Islam jest istotnym elementem społeczno-kulturowej struktury społeczeństwa rosyjskiego, który to przybierając różne formy i odmiany, wywiera istotny wpływ na wewnętrzną i zagraniczną politykę Rosji. Niezależnie od tego że Federacja Rosyjska ma na swoim terytorium znaczną wspólnotę jego wyznawców, to na dodatek graniczy z sześcioma państwami muzułmańskimi: Azerbejdżanem, Kazachstanem, Kirgistanem, Tadżykistanem, Turkmenistanem i Uzbekistanem. Według spisu ludności z 2002 roku społeczność muzułmańska liczy 14,5 mln osób, co stanowi 10 proc. całej populacji Federacji. Jednak według innych szacunkowych wyliczeń liczby te są niemalże dwukrotnie wyższe co daje ok. 20 mln osób, mieszkających głównie w dziewięciu muzułmańskich republikach³⁰. Wśród nich trzy największe grupy stanowią Tatarzy 5,5 mln, Baszkirzy 1,6 mln i Czeczeni 1,3 mln. Islam dominuje również wśród Kabardyjczyków, Adygejczyków, Czerkiesów, Inguszy, Kumyków, Bałkarców, Karaczanów i narodów Dagestanu. Jak twierdzi specjalista od tej problematyki Aleksiej Małaszenko, w Rosji większa niż podają oficjalne źródła liczba wyznawców islamu wynika przede wszystkim z legalnego i nielegalnego pobytu około 1,5 mln Azerów, ok. 1 mln Kazachów oraz kilkuset tysięcy Tadżyków i Uzbeków³¹. Patrząc na Rosję pod względem geografii zaludnienia możemy wyróżnić cztery republiki Federacji Rosyjskiej, gdzie liczba ludności muzułmańskiej przekracza 1 mln. To leżący w dorzeczu Wołgi Tatarstan i sąsiednia Baszkiria, a także znajdująca się na Północnym Kaukazie Czeczenia z sąsiadującym Dagestanem. Również stolica — Moskwa należy do rejonów, które przekraczają ten demograficzny poziom zaludnienia. Interesującym ze względu na demografię jak i możliwe zmiany społeczne i polityczne będzie wskazanie obszarów, w których muzułmanie stanowią większość mieszkańców. Do nich należą poza Moskwą cztery wcześniej wymienione republiki oraz pięć kolejnych również znajdujących się na Kaukazie: Adygeja, Karaczajo-Czerkiesja, Kabardo-Bałkaria, Osetia Północna i Inguszetia.

Odrodzenie religijne w rosyjskim islamie, które rozpoczęło się podobnie jak w prawosławnej Cerkwi już w czasach *pierestrojki* nie doprowadziło do utworzenia się jednolitej wspólnoty wiernych — *ummy*. Jedno skupisko, złożone było głównie

³⁰ S. Bielań, *Tożsamość...*, s. 152.

³¹ A. Małaszenko, *Islamskoje wozroźdienie Rossiji*, Moskwa 1998, s. 9.

z Tatarów, znajdujących się w basenie Wołgi, na południowym Uralu, na Syberii i w Moskwie. Naród ten osiągnął już liczebność 5,554 mln ludności czyli 3,8 proc. ogółu ludności w Rosji³². Z tej liczby większość znajduje się w Tatarstanie 1,8 mln, Baszkirii 1,2 mln, Mordawie 47,2 tys., Mary-El 43,8 tys., Czuwaszji 35,7 tys. i Udmurcji 10 tys³³. Pomimo faktu że Tatarzy są największym, najliczniejszym narodem muzułmańskim w Rosji, to na skutek szybkiej urbanizacji w latach istnienia Związku Radzieckiego, westernizacji stylu życia i podwyższania jego poziomu, rola religii w ich życiu spadła. W miastach połowa młodzieży do 25 roku życia nie chodzi do meczetów; nieco ponad 10 proc. odwiedza meczet na sposobność świąt rodzinnych, a 20 proc. z okazji najważniejszych świąt religijnych. Jednak w przypadku ludności wiejskiej aż 97 proc. deklaruje się jako osoby religijne³⁴. Tatarzy dzielą się na trzy grupy narodowościowe. Pierwsza, najliczniejsza z nich to grupa Tatarów wołżańsko-uralskich, następna Tatarów syberyjskich i trzecia to Tatarzy astrachańscy.

Można pokusić się o stwierdzenie, że muzułmanie rosyjscy, poza mieszkańcami Kaukazu, są mało podatni na wpływy radykalnej odmiany islamu, określanej *wahhabizmem*. Liberalna forma islamu, zwana *chanafizmem*, nie sprzyja radykalizacji politycznej ani ideologicznej. Inną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest ogólna apatia religijna, odziedziczona po czasach radzieckich, opór miejscowego kleru sunnickiego jak również czujność służb specjalnych. To typowe cechy dla politycznego islamu regionalnego.

Drugie z kolei skupisko muzułmanów znajduje się w rejonie Północnego Kaukazu, gdzie żyje około 4,5 mln wyznawców Allaha, a sytuacja społeczno-polityczna wydaje się bardzo napięta. Jednak Kaukaz Północny nie jest monolitem: można go podzielić na: region stosunkowo spokojny i przewidywalny — Kaukaz Północno-Zachodni i niestabilny — Kaukaz Północno-Wschodni. To częściowo pokrywa się z nowym podziałem okręgów w Federalnej Rosji, dzięki dekretowi prezydenta z 19 stycznia 2010 r. o utworzeniu z części Południowego Okręgu Federalnego nowego Północnokaukaskiego Okręgu Federalnego.

Najliczniejszym i najbardziej charakterystycznym narodem tego regionu są Czeczeni w większości zamieszkujący Republikę Czeczeńską oraz wywodzący się z Republiki Dagestanu Awarowie i Azerowie. Tamtejszej religii muzułmańskiej nie ominęło upolitycznienie ze względu na skonfliktowane na tle etnicznym społeczności³⁵. Nie mogła również uniknąć zewnętrznej inspiracji radykalnym *wahhabi-*

³² S. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 135.

³³ Dane pochodzą z archiwum Państwowego Komitetu Statystycznego Federacji Rosyjskiej (www.gks.ru).

³⁴ A. Parzymies (red.), op. cit., s. 267; na stronie internetowej www.tatar.ru zamieszczone są dane pochodzące z badań opinii publicznej.

³⁵ Na przykład w Dagestanie, który jest mozaiką plemion i odłamów wyznaniowych, dochodzi do starć między Dargijczykami a Awarami, skomplikowane stosunki dzielą również Inguszków i Osetyńców.

zmem, który przybył m.in. wraz młodzieżą z Północnego Kaukazu powracającą ze specjalistycznych studiów religijnych zza granicy (Turcja, Arabia Saudyjska, Syria, Jordania, Egipt, Pakistan). Studiowanie jest możliwe głównie dzięki stypendiom, które uzyskują oni w ramach systemu Duchownych Zarządów. Cechą charakterystyczną zachodnio-kaukaskich republik jest instrumentalne nastawienie władz do *wahhabizmu*. Sprawują one władzę autorytarną i wykorzystując obecność grup *wahhabitów* — rzeczywistą czy domniemaną — rozprawiają się z opozycją, oskarżając oponentów o powiązania z fundamentalistami. Podobnie zachowuje się milicja i prokuratura, które często oskarżają o *wahhabizm* zwyczajnych kryminalistów, nie mających powiązań z islamem. Przyczyną jest zapewne chęć „wykazania się” i udowodnienia swej czujności przed władzą centralną. Środowiska związane z meczetami są penetrowane przez milicję i służby specjalne, choć z pewnością nie można mówić o szykanowaniu wiernych czy prześladowaniu religii. Powyższe działania raczej wpisują się w nieprzystającą do zachodnich standardów praktykę tłumienia i marginalizowania opozycji i świadczą o niedostatkach w zakresie praw i swobód obywatelskich, zaś islam jest wykorzystywany instrumentalnie.

Ponadto nie bez znaczenia są tradycje historyczne, z których wywodzi się przeświadczenie rdzennej ludności Kaukazu, o tym że praktykowanie islamu, jak już wcześniej wspominałem, jest formą oporu przed prawosławną Rosją³⁶. Wojna czeczeńska przyczyniła się do wzrostu nastrojów rebelianckich i fundamentalistycznych, choć sama Czeczenia nigdy nie stała się państwem islamskim³⁷. W przypadku tej kaukaskiej republiki wystąpiło połączenie kwestii narodowej z silną identyfikacją islamską, ale element religijny nie odegrał większej roli w mobilizowaniu poparcia i solidarności w społeczeństwie Federacji Rosyjskiej, jak i na zewnątrz, na Bliskim Wschodzie. Na Kaukazie nadal jednak postępuje radykalizacja społeczności muzułmańskiej, czego dowodem stał się atak partyzantów w październiku 2005 r. na stolicę Kabardo-Bałkarii — Nalczyk. Federacja Rosyjska od wielu lat jest zaangażowana w walkę z islamskim fundamentalizmem, zaś obecna sytuacja międzynarodowa oraz proces określania nowego miejsca na politycznej mapie świata przydaje tej problematyce wyjątkowej wagi. Nawiązujący do swoich tradycji religijnych i narodowych rosyjscy muzułmanie stają się obiektem szczególnego zainteresowania islamskich integrystów. Rozpad ZSRR stworzył w ich mniemaniu przesłanki do urzeczywistnienia dawnego marzenia, aby „muzułmańska Północ”, czyli Powołże i północny Kaukaz, połączyć z resztą świata islamskiego.

³⁶ A. S. Malborczyk, Islam w krajach byłego ZSRR, <http://www.wiez.com.pl/islam/index.php?id=27>.

³⁷ Dagestańczycy i czeczeńscy *wahhabici* podejmowali w latach 90. XX wieku próby zjednoczenia się we wspólnej walce o utworzenie jednego islamskiego państwa od Morza Czarnego po Morze Kaspijskie. Po 11 września 2001 r. władze federalne i miejscowe podjęły zdecydowane działania na rzecz likwidacji źródeł ekstremizmu religijnego, co nie do końca okazało się efektywne. W latach 2002–2004 nastąpił znaczny wzrost działalności terrorystycznej (m.in. zabójstwo prezydenta Czeczenii Bachmata Kadrowa, wysadzenie dwóch samolotów pasażerskich, atak na moskiewskie metro, zajęcie szkoły w Bieslanie).

Opisane powyżej drugie skupisko islamu, ulegające wpływom *wahhabickim*, pozwoli sobie nazwać politycznym islamem separatystycznym, silnie ukierunkowanym w swych dążeniach na niepodległość państwową, separatyzm od Federacji i integrystyczne dążenia w stosunku do kręgu cywilizacyjnego. Przedstawiony wyżej podział będzie dla nas widoczny zarówno na niwie religii jak i polityki. Ukształtowało się tu rozbitcie islamu regionalnego i separatystycznego — w zaznaczeniu politycznym. Czołowym przedstawicielem tego pierwszego są Tatarzy, z kolei separatystycznego — narody kaukaskie z Czeczenami na czele. Obydwa skupiska są odrębne pod względem tradycji kulturowych i religijnych oraz pochłonięte własnymi problemami, w tym kwestią utrzymania stosunków z władzą centralną w Moskwie. Również dla obydwu skupisk istotne jest zjawisko towarzyszące wzrostowi demograficznemu — erupcja nacjonalizmów na obszarach poradzieckich, co było skutkiem zamrożenia przez reżim totalitarny problemów narodowych, sięgających poprzednich stuleci. Gwałtowne przebudzenie wielu narodów, w tym głównie muzułmańskich, odzwierciedla zarówno aspiracje niepodległościowe jak i frustracje spowodowane długimi latami zależności i ucisku. Nacjonalizm ten działa również w kierunku odrodzenia się tożsamości narodowo-etnicznej i osobowości kulturalnych³⁸.

Formą obrony przed nacjonalizmem rosyjskim stała się etnokracja, czyli dążenie do obejmowania władzy w organach podmiotów Federacji przez przedstawicieli narodu, zagrożonego albo czującego takie zagrożenie ze strony Rosjan. Zjawisko to było reakcją mniejszości narodowych na dotychczasową dominację Rosjan w strukturach władzy różnych szczebli³⁹. Odpowiedzią na zaistniałą sytuację stały się działania polityczne, ukierunkowane na regulowanie pozycji Rosjan poprzez zagwarantowanie im równości wobec prawa we wszystkich podmiotach Federacji. Działania te miały na celu wyeliminowanie przypadków dyskryminacji ze strony lokalnych narodów tytularnych⁴⁰.

Rosyjski federalizm a islamski separatyzm i regionalizm

Zanim doszło do upadku ZSRR w 1991 r. Rosja składała się z 16 republik autonomicznych, 10 okręgów autonomicznych i 5 obwodów autonomicznych. Ogłoszenie przez Federację Rosyjską suwerenności państwowej w kwietniu 1990 r. skłoniło niektóre republiki oraz obwody autonomiczne do ogłoszenia własnych deklaracji suwerenności, co zarazem uruchomiło nieustanny konflikt regionalny. Początkiem

³⁸ Aleksander Sołżenicyn przemawia na rzecz nacjonalizmu „konstruktywnego”, który nie polega na walce z innymi narodami, ale na twórczej pracy nad pomyślnością własnego. A. Sołżenicyn, *Rosja w zapaści*, Warszawa 1999, s. 98.

³⁹ P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński (red.), op. cit., s. 21.

⁴⁰ S. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 140; N. W. Koksazarow, *Dialog kultur i etnopolitika*, Sank Pietierburg 2001.

tego procesu w Federacji Rosyjskiej było ogłoszenie niepodległości Tatarstanu 22 marca 1992 r. Osiem miesięcy później na podobny krok zdecydowali się Kabardyjczycy w Republice Kabardyno-Bałkarskiej, którzy pomimo podpisanego układu federacyjnego, uchwalili powstanie niezależnej Republiki Kabardyńskiej. Również w październiku tego roku wybuchły walki pomiędzy Osetyńczykami (w większości chrześcijanie) i Inguszami (w większości muzułmanie). Konflikt rozprzestrzenił się na całe pogranicze gruzińsko-rosyjskie, po tym jak Osetyńczycy z południa żyjący w obwodzie autonomicznym na terytorium Gruzji zażądali przyłączenia do leżącej w Rosji Osetii Północnej. Kwestie sporne dotyczyły roszczeń terytorialnych Ingusów w Osetii Płn.

W tym również okresie kształtował się rosyjski federalizm, który w ogólnym pojęciu polega na nieprzeszkadzaniu członkom federacji w korzystaniu z ówczesnego prawa federalnego. Ponadto łączy ich wspólna przestrzeń gospodarcza, polityczna i prawna. W gestii centrum leży organizacja administracji federalnej, bezpieczeństwo i obrona, polityka zagraniczna, a także ustalanie zakresu praw i swobód obywateli. W Rosji za początek federalizmu można uznać wypowiedź Borysa Jelcyna o braniu „tyle suwerenności, ile zdołacie unieść”. Zachęczone w ten sposób republiki wzięły tyle ile mogły. Od tamtych wydarzeń minęło 18 lat, a apetyt na suwerenność nie mija, czego najgłośniejszym, ale nie jedynym przykładem jest Czeczenia, która nie chce mieć nic wspólnego z Federacją. O ile „suwerenizacja” wszczeto na razie tylko plany i projekty, to gdy spojrzymy na „suwerenizację” w głąb, zauważymy nierzadką rzeczywistość. Władze członków Federacji permanentnie przekraczają kompetencje, naruszając prawa federalne, nie licząc się z konstytucją starają się prowadzić politykę niezależną od centrum.

Najwięcej przypadków łamania prawodawstwa i konstytucji występuje w sferze politycznej. Konstytucja Tatarstanu uznaje republikę za „podmiot prawa międzynarodowego”. Konstytucja Baszkorstanu (Republika Baszkirii) przewiduje możliwość prowadzenia samodzielnej polityki zagranicznej oraz podpisywania międzynarodowych traktatów i umów (prawo Komi i Jakucji również). Konstytucja Adygeji zalicza do własnych kompetencji sprawy sądownictwa i obronności. Najdalej idzie prawodawstwo Czeczenii, która republikę nazywa „niepodległym” państwem, „stowarzyszonym z Federacją Rosyjską”. Przewodniczący Banku Centralnego ujawnił plany niektórych regionalnych decydentów, przewidujące druk własnych pieniędzy. W 1997 r. przedstawiciele Baszkorstanu, Chakasji, Czuwaszji, Dagestanu, Jakucji, Tatarstanu i Tuwy uczestniczyli w stambulskim „Kurułtaju państw i wspólnot tureckich”, gdzie zgodnie (wbrew polityce Rosji) poparli stanowisko Turcji w kwestii Tureckiej Republiki Północnego Cypru.

Centrum stara się uregulować stosunki z członkami Federacji za pomocą praktyki podpisywania specjalnych aneksów i porozumień między stolicą a regionami. Te dokumenty posiadają często przypadkowy charakter, zależny od bieżącej sytuacji politycznej. Różnorodność ich treści pogłębia asymetrię stosunków wewnątrz

Federacji Rosyjskiej. W tym kontekście interesująco brzmi wypowiedź prezydenta Tatarstanu Mintimera Szajmijewa: „Gdy Rosja zacznie egzekwować zgodność konstytucji poszczególnych republik z Kodeksem Praw Federacji i problem ten będzie dotyczył Tatarstanu, wtedy ujawni się moc umowy z nami. Została podpisana na mocy uznania dwóch konstytucji, a więc Tatarstan będzie miał prawo kwestionować zastosowanie poszczególnych przepisów konstytucji Rosji wobec jego konstytucji”⁴¹. Już samo stawianie sprawy w ten sposób, sprzeczne z prawem Federacji, świadczy o kryzysowym wręcz stanie relacji między państwem a członkami federacji. Jest bardzo prawdopodobne, że jeśli będą występować z takiej pozycji, taki sposób dopasowując ustawę zasadniczą Federacji Rosyjskiej do własnych konstytucji, to federacja zaniknie. A władze federalne na samowolę regionów reagują w przypadku Czeczenii w wyjątkowo niezdecydowany sposób. Powszechną praktyką jest milczenie, albo przemawianie szeptem. Wszystko tonie w rosyjskiej bierności, bałaganie, braku konsekwencji, w dorywczych kompromisach między biurokracją regionalną a moskiewską. Z tego wynika, że z jednej strony Kreml woli udawać, że nie widzi samowoli regionów, a z drugiej strony Moskwa nie może przełamać spuścizny unitaryzmu. Najwyraźniej widać go w sprawach budżetowych jak też w psychice decydentów. Istnieje również uwarunkowanie związane ze słabością rosyjskiej gospodarki. Moskwa zmuszona jest do ignorowania potrzeb prowincji, skoro nie może jej pomóc. Efektem tego są powyższe relacje o coraz większym ryzyku konfliktogennym.

Jednak rosyjska polityka wobec islamu nie stanowi zarzewia konfliktów. Wiadomym znakiem pragmatycznego oraz pokojowego nastawienia dysydentów jest oficjalny status Wielkiego Muftego, który w szeregu reprezentantów religii zajmuje drugie miejsce, zaraz za Patriarchą. Polityka władzy centralnej akcentuje współpracę z islamem upaństwowionym, tym samym kontrolowanym, który podobnie jak prawosławie, spełnia w społeczeństwie ważną funkcję ideologiczną. Na zewnątrz z kolei nie kwestia fundamentalizmu islamskiego absorbuje rosyjską politykę zagraniczną, o czym świadczą więzi z Teheranem⁴², ale problem wyboru sojuszników, którzy ją wesprą na południowych rubieżach. Owych sojuszników Federacja Rosyjska może znaleźć tylko pośród muzułmanów, którzy być może zetrą się z innymi muzułmanami, wykorzystywanymi przez Zachód a przede wszystkim przez USA. Z punktu widzenia interesu narodowego, państwu rosyjskiemu nie grozi konfrontacja świata muzułmańskiego z chrześcijańskim, lecz zmuszone jest ono do strategicznego poszukiwania sojuszy dla obrony wpływów⁴³.

⁴¹ M. Berowski, *Federalizm rosyjski a Czeczenia w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Narody i nacjonalizm w Federacji Rosyjskiej*, red. P. Tomofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński, Warszawa 2004, s. 178.

⁴² Rosji bliżej jest do szyickiego Iranu, niż do Turcji, uznającej świeckie zasady w stosunkach między państwem a religią. S. Borowikow i in.: *Rossija i Iran: nowaja realnost. Rozdanie geopolitczeskogo sojuza w Jewrazji wpołnie wozmożna*, „*Niezawisimaja gazeta*” z 26 czerwca 1998 roku.

⁴³ Jednym z instrumentów polityki zagranicznej Rosji, związanych z wykorzystaniem czynnika islamskiego, było deklarowanie gotowości przystąpienia do Organizacji Konferencji Islamskiej

Raport fińskiego MON

W ramach refleksji nad rozważaną tematyką chciałbym jeszcze przytoczyć informacje płynące z obszernego Raportu⁴⁴ pt. *Islamizacja Rosji postępuje* z 2009 roku, opublikowanego przez Ministerstwo Obrony Finlandii. W sposób wielopłaszczyznowy przedstawia on Federację Rosyjską i jej najbliższą przyszłość. Spora część raportu została poświęcona religii muzułmańskiej. Zawarto tam ciekawe opinie i analizy. Wg raportu islam i muzułmanie stanowią bardzo poważne zagrożenie dla rosyjskiej stabilności i polityki wewnętrznej. Po upadku ZSRR samoświadomość i poczucie wspólnoty wśród 20 milionów rosyjskich muzułmanów bardzo się umocniło. W 1991 roku było około 300 meczetów, obecnie ich liczba dochodzi do 8000. Połowa z meczetów została zbudowana za pieniądze pochodzące z zagranicznych źródeł — głównie z Turcji, Iranu oraz Arabii Saudyjskiej. W 1991 r. nie było żadnej szkoły muzułmańskiej w Federacji Rosyjskiej. Dziś jest prawie 60 madras, do których uczęszcza 50 tysięcy studentów. Alarmujące są informacje dotyczące wzrostu liczby rosyjskich muzułmanów. Rosja właśnie przechodzi ogromne zmiany demograficzne, a liczba jej ludności drastycznie spada (ok. 400 tys. przez rok). Jednakże 15 rosyjskich regionów zanotowało przyrost demograficzny. Mają one jedną wspólną cechę — znaczącą populację muzułmanów. Są to m.in. Inguszetia, Czeczenia i Dagestan. Ponadto wśród muzułmanów odnotowuje się nie tylko wyższy wskaźnik urodzin, ale i większą średnią długość życia.

Pail Goble, ekspert do spraw islamu i muzułmanów w Rosji ocenia, że większość rekrutów w armii rosyjskiej do 2015 roku będzie wyznania muzułmańskiego, a w 2020 r. 20 proc. społeczeństwa będą stanowili muzułmanie, jeśli nie zmienią się dotychczasowe trendy. Jeśli nie ulegną one zmianie w dłuższej perspektywie — w ciągu 3 dekad muzułmanie będą stanowili większość w Federacji Rosyjskiej. Są oni jednocześnie grupą bardzo zróżnicowaną, począwszy od Tatarów wołoskich po multietniczne ludy północnego Kaukazu i imigrantów z byłych sowieckich republik środkowoazjatyckich.

Status islamu jak i spojrzenie na wyznawców Allaha uległo znacznym zmianom w ostatnich latach, szczególnie w związku z konfliktem w Czeczenii. Większość Rosjan łączy terroryzmem z islamem, co jest w dużej mierze związane z podejściem forsowanym w kontrolowanych przez rząd mediach. Rosnąca ksenofobia wśród etnicznych Rosjan może zaowocować coraz większymi napięciami z mniejszością muzułmańską. Pozycja muzułmanów w rejonach zamieszkiwanych w większości przez etnicznych Rosjan jest bardzo trudna. Szczególnie dyskryminowane są osoby pochodzenia kaukaskiego, co jest jednak związane z czynnikiem etnicznym, a nie

i otrzymania statusu obserwatora. W. Popow: Rossija namieriena prisojedinitia k Islamsko konfierencji, „Otieczestwiennyje zapiski” 2003, nr 5, <http://www.strana-oz.ru/print.php?type=article&id=665&numid=14>.

⁴⁴ Zob. http://www.europa21.pl/wiadomosc/466-Raport_finskiego_MON_-_islamizacja_Rosji_postepuje.

z wyznawaną religią. Zmiany demograficzne i wysoki wskaźnik urodzin w społeczności muzułmańskiej powoduje, że coraz więcej osób obawia się rosnącego wpływu islamu, a nawet przekształcenia Rosji w kraj muzułmański. To sprawia, że muzułmanie mają więcej problemów z otrzymywaniem pozwoleń na budowę meczetów i spotykają się z coraz większą agresją ze strony nacjonalistów. Rośnie liczba ataków na meczety. W 2006 r. zastrzelono imama w Kyslododsku. Zabójcami kierowała właśnie niechęć i strach przed islamem. Napięcia religijno-etniczne były również powodem zamieszek w republice Karelii w 2006 r. Tym niemniej, społeczność muzułmańska jest w większości przekonana, że islam i muzułmanie są częścią rosyjskiej tożsamości i ich miejsce od zawsze było w Rosji, w której ludy muzułmańskie mieszkają od samego początku istnienia państwa. Tymczasem Umar Idrisow, głowa muzułmańskiego religijnego dyrektoriatu w Niżnym Nowogrodzie jest prawie pewny, że nadejdzie kiedyś dzień, kiedy muzułmanin zostanie prezydentem Federacji, choć jak sam zaznacza — on może tego nie dożyć.

Podsumowanie

Porównując charakter religii jak i styl życia wyznawców islamu w Federacji Rosyjskiej i w krajach Europy Zachodniej, zauważymy wiele różnic. Wynikają one nie tylko z wcześniejszego pojawienia się muzułmanów na dzisiejszych ziemiach rosyjskich niż stało się to w Anglii, Niemczech czy Francji, a raczej z zaistniałych procesów społecznych i wydarzeń politycznych, które wkomponowały społeczeństwo muzułmańskie w mozaikę wielu narodów, języków i religii w Federacji Rosyjskiej. Pozytywnym zjawiskiem jest niemal powszechne występowanie umiarkowanego islamu, który funkcjonuje w ramach państwa. Jednak wyjątek stanowi tutaj Północny Kaukaz, który od czasu podboju tych terenów przez imperium rosyjskie stał się miejscem konfliktów zbrojnych i wrogości zamrożonej w okresie ZSRR. Ostatnim elementem podsumowującym kwestie islamu w Rosji jest demografia. Przy znacząco małym przyroście naturalnym samych Rosjan, jak i innych narodowości słowiańskich szczególnie niepokojącą postać ma przeciwna tendencja wśród wszystkich narodów o wyznaniu muzułmańskim. Powoduje to z jednej strony dynamiczne zmiany demograficzne w niektórych regionach oraz migrację ludności, co skutkuje niepokojem społecznym, konfliktami, nietolerancją oraz dyskryminacją. Z drugiej zaś strony implikuje coraz większe aspiracje muzułmańskich decydentów działających bądź to w ramach islamskiego regionalizmu bądź separatyzmu. Prób rozwiązania tych narastających trudności i problemów można upatrywać w wysiłkach władz federalnych, które skupiają się na przeciwdziałaniu spadkowi liczby urodzeń wśród samych Rosjan, a zarazem w zharmonizowaniu i uporządkowaniu chaosu prawnego i biurokratycznego.

Изложение (abstrakt)

Россия, благодаря своему огромному пространству, как и специфическому географическому положению, стала страной о большой национальной, культурной и религиозной разнородности. Несмотря на то, что православие стало государственную религией, это ислам был в границах государства с самого начала. Вместе с территориальной экспансией России, прибывало мусульман. Благодаря сконцентрированию русификации на западных территориях царизма, юго-восточное население пользовалось свободой вероисповедания, ухаживало за собственными традициями и диалектами.

Во времена советской власти, ислам, как и другие религии, был репрессирован. После распада Советского Союза число организаций, которые объединяют мусульманские гмины возросло в России с 2 до более чем 40. Представители большинства из них основали Совет Муфтиев России.

Можно выделить по крайней мере два общие течения ислама в России — сепаратистское и региональное. Первый характеризуется точным соединением религии с политическими целями (например, чтобы получить независимость) связанными с фундаментализмом. Второй тип характеризуется *меньшим* значением религии в общественной жизни и большим суверенитетом регионов в соответствии с действующим законодательством. Проблема россиян это изменения демографической структуры общества.

Все более значительный процент представляют собой мусульмане, одновременно, уменьшается количество людей, воспитанных в *православных* традициях согласно с российской культурой.

Rafał Mamok — w 2008 roku ukończył studia licencjackie politologii na Uniwersytecie Śląskim oddz. w Rybniku, a w 2010 studia magisterskie uzupełniające politologii o specjalności samorządowej. Były przewodniczący Koła Naukowego Politologów. Główne zainteresowania to: stosunki chrześcijańsko-muzułmańskie, islam, Bliski Wschód, muzułmańscy imigranci w Europie, wpływ religii na politykę, polityka międzynarodowa.

Kontakt: r.r.mamok@wp.pl